

REFAHİYE YÖRESİNDE BULUNAN ROMA VE BİZANS SİKKELERİ*

Mustafa ÖZDEMİR**

Öz: Roma İmparatorları Nerva (96-98) ve Maximianus (286-310); Bizans İmparatorları I. Justinianus (527-565), Mauricius (582 / 602) Theophilos (825-842) ve X. Constantinos (1059-1067) Dönemlerine ait sikkeler Refahiye yöresinde bulunmuştur. Nerva'ya ait olan sikke gümüş diğerleri ise bakırdır. Sikkelerin hangi imparatorlar adına darp edildiği ve imparatorların dönemleri hakkında kısa bilgi verilmiştir. Ayrıca sikkeler üzerindeki ayrıntılar hakkında da gerekli açıklamalar yapılmıştır.

Sikkelerin bazıları zaman içerisinde deforme olmuş (Mauricius Tiberius) ve bazılarının üzerindeki yazılar ise okunamayacak durumdadır (Theophilos; X. Constantinos). Bu sikkelerin üzerindeki yazılar, diğer sikkelerin yardımı ile okunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Nerva, Maximianus, Justinianus, Mauricius, Theophilos, X. Constantinos, sikke, follis, nummiae.

ROME AND BYZANTINE COINS FOUND AROUND THE REFAHİYE

Abstract: The Roman Emperors Nerva (96-98) and Maximianus (286-310); The coins belonging to Byzantine Emperors I. Justinianus (527-565), Theophilos (825-842) and X. Constantinos (1059-1067) were found in the refahiye district. The coins belonging to Nerva are silver and the others are copper. Brief information has been given about the emperors and the periods of the emperors. In addition, necessary explanations have been made about the details on the coins.

Some of the coins were deformed over time (Mauricius Tiberius) and some were unreadable (Theophilos; X. Constantinos). The writings on these coins were read with the help of other coins that were the same.

Key Words: Nerva, Maximianus, Justinianus, Mauricius, Theophilos, X. Constantinos, coin, follis, nummiae.

Giriş

Başlangıçta insanlar, göçebe bir hayat sürüyorlar ve kendi ihtiyaçlarını kendileri karşılamaya çalışıyorlardı. Dolayısıyla paraya ihtiyaç duyulmuyordu. Yerleşik hayata geçildikten sonra takas sistemi ortaya çıkmıştır. Ancak

ORCID ID: 0000-0001-9513-6768

DOI : 10.31126/akrajurnal.450846

Geliş tarihi: 04. 08. 2018 / Kabul Tarihi: 27. 08. 2018

* Yazıya konu olan sikkeler, tarafımdan Erzincan Müzesi'ne verilmiştir.

** Eğitimci.

takas sisteminin çıkardığı zorluklar ve olumsuzluklar, zaman içerisinde mal veya eşyanın değerinin hesaplanmasında eşdeğer değişim aracı fikrinin doğmasına sebep olmuştur. Bu süreç içerisinde denenmiş birçok eşdeğer değişim araçları sonucunda daha kullanışlı ve kalıcı değişim aracı olarak *sikke* icat edilmiştir.¹ İlk sikkenin İÖ, 640-630 yıllarında Anadolu'da Lidyalılar tarafından bulunduğu ve kullanılmaya başlandığı belirtilmektedir.

Sikkeler, ekonomi tarihi için bilgi kaynağı olduğu gibi tarihi süreç içerisinde gelişme ve gerilemenin de ölçüsüdür. Ayrıca fiziki görünüşleri itibari ile de döneminin sanat zevkini ortaya koymaktadır.

Daha sonraki dönemlerde sikkeler üzerinde egemen kişilerin portreleri görülmeye başlandı.² Barış, özgürlük, zafer, cesaret, adalet anlayışı, itidalli olma durumu, Tanrı ve insanlara saygılı davranma gibi soyut kavramları ifade eden figürleri sikkelerin arka yüzlerinde sıkça görülmektedir.³

Antik Çağ'da sikkeler altın, gümüş ve bakır/bronz metalleri idi. İÖ, 4. yüzyılda Klazomenai (Urla)'da demir sikke kullanıldığına dair bilgiler de mevcuttur. Klasik ve Hellenistik Çağlarda Anadolu'da basılan sikkelerin metali kısmen altın, gümüş ve bronz idi. Batı ve Doğu (Bizans) Roma İmparatorlukları Dönemlerinde ise altın ve gümüş sikkeler kullanılmakla beraber genellikle bronz sikke kullanılıyordu.⁴

Bu yazımızda Nerva (96-98) Dönemi'ne ait bir adet gümüş, Maximianus Hercules (286-310) Dönemi'ne ait bir adet bakır, Mauricius Tiberius (582- 602) Dönemi'ne ait bir adet bakır, Tiheophilos (825-842) Dönemi'ne ait bir adet bakır ve X. Kostantinos (1059-1067) Dönemi'ne ait bir adet bakır sikkenin özellikleri ve tedavülde olduğu dönemlerin kısa tarihleri ele alınmıştır.

Bizanslılar Dönemi'nde kullanılan en yaygın bakır sikke *follis*dir.* 498-518 yılları arasında 1 follis 8.50 gram olup 40 *nummia* değerindeydi. 40 *nummia* "M" harfi ile gösteriliyordu. *Inummiae* ise "A" harfi ile gösteriliyor, değeri de 1/40 follis idi. "K" harfi ile gösterilen yarım follis 4.50 gram, *decanummium** ise 2.25 gramdı. *Decanummium* "I" harfi ile gösteriliyordu. "E" harfi ile gösterilen *pentanummium**, ağırlık bakımından *decanummium*dan

1. Stefan Karwiese, *Antik Nümitmatige Giriş*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 1. baskı, İstanbul 1995, s. 12; Oğuz Tekin, *Grek ve Roma Sikkeleri*, Yapı Kredi Yayınları, 1. baskı, İstanbul 1994, s. 22, 24.

2. Bu uygulama ilk olarak Roma İmparatoru Caesar ile başlamıştır. (Nezahat Baydur, *Roma Sikkeleri*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 1. baskı, İstanbul 1998, s.11.)

3. *age.*, s. 11.

4. Oğuz Tekin, *Grek ve Roma Sikkeleri*, Yapı ve Kredi Yayınları, 1. baskı, İstanbul 1994, s. 22.

daha hafif olmasına rağmen follisin ağırlığı 512 yılında itibaren iki katına çıkarılınca 1 pentanummium da 2.50 gram olmuştur.⁵ (**Liste:1**)

M (XXXX)	= 40	Nummiae* = 1 Follis
Δ (XXX)	= 30	Nummiae =3/4 Follis
K (XX)	= 20	Nummiae =1/2 Follis
I (X)	= 10	Decanummium
E (V)	= 5	Pentanummium
A (I)	= 1	1/40 Follis

Liste 1: Bizans Dönemi'nde kullanılan bakır sikkelerin değerini gösterir liste

NERVA

Resim 1: Ön yüzünde Nerva'nın büstü bulunan gümüş sikke (96 / 98).

Envanter no: 45 / 2018

AR (Gümüş); Ağırlık: 3.3g; Çap: 17mm

Ön yüz: Nerva'nın defne çelenkli başı sağa dönük,

Ön yüzdeki yazı: IMP CAES NERVA TRAIAN AVG GERM

Arka yüz : Hercules* çıplak, sunak üzerinde ayakta. Sağ elinde çomak, sol elinde aslan derisi tutmakta.

Arka yüzdeki yazı: P M. TR P COS IIII P P

Marcus Cocceius Nerva İS, 30 yılında Narni (İtalya)'de doğdu. İS, 96 yılında imparator oldu. Halefini aile bağlarına göre değil, imparatorluğu yönetebilecek yeterliliğe sahip kişiler arasından seçen ilk Roma imparator oldu.

(*) İşaretli kavramların açıklaması "SÖZLÜK" bölümünde verilmiştir.

5. Kenneth W. Harl, *Bizans (MS, 498-1282)*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 1. baskı, İstanbul 2002, s. 9.

İmparatorluğu sırasında paranın değerini yükseltmek için imparatorluğa ait mücevherat, toprak ve evleri satarak denge sağlamaya çalıştı. Veraset vergilerini azalttığı gibi Yahudilerden kişi başına alınan iki drahmilik vergiyi de kaldırdı. Çiftçilere ücretsiz hububat dağıttı ve düşük faizli kredi verdi. Posta teşkilatını düzenledi. Yapmış olduğu diğer önemli faaliyetlerinden biri de fakir çocukların korunması için bir teşkilat kurması ve bu teşkilata gerekli parasal yardımların yapılması için gerekli tedbirler almasıdır.⁶

Toplumsal barışın sağlanması için imparator olurken hiçbir senatörü öldürmeyeceğini sözünü verdi ve sürgüne gönderilenlerin de ülkelerine geri dönmelerine izin verildi. Daha doğru kararlar alınması için hükümet işlerini senato ile anlaşarak yürüttü. İS, 98 yılında Roma'da öldü.⁷

MAXIMIANUS HERCULES

Resim 2: Ön yüzünde Maximianus'un büstünün bulunduğu bakır sikke (286 / 310).

Envanter no: 46 / 2018

Thessalonika (Selanik) İS, 298-299

AE (Bakır); Kesim: TSb; Ağırlık: 8.65g; Çap: 27mm

Ön yüz: Maximianus'un defne çelenkli başı sağa dönük.

Ön yüzdeki yazı: GAL VAL MAXIMIANVS NOB CAES

Arka yüz: Genius,* ayakta, çıplak, sola dönük. Omzunda chlamys,* sağ elinde patera,* sol elinde bereket boynuzu tutuyor.

Arka yüzdeki yazı: GENIO POPVLI ROMANI

Maximianus İS, 240 yılında Sirmium'da doğdu. Aurelianus ve Probus Dönemlerinde askeri görevlerde bulunmuş ve aldığı görevleri başarıyla yerine getirmiştir. Dolayısıyla İmparator Diocletianus (284-305), saltanatının ikinci

6. Oktay Akşit, *Roma İmparatorluk Tarihi*, İÜEF Yayınları, 1.baskı, İstanbul 1985, s.175,176; Oğuz Tekin, *Grek ve Roma Sikkeleri*, Yapı Kredi Yayınları, 1.baskı, İstanbul 1994, s. 37.

7. Oktay Akşit, age., s. 178

yılında yakından tanıdığı ve güvendiği yetenekli bir komutan olan Maximianus'a batıda yaptığı savaşlarda gösterdiği başarılarından dolayı önce *Caesar*, ardından da *Augustus* unvanı verdi. Ancak, uzun süre meskûkatta görünmedi. Maximianus'un atadığı ve daha sonra kendisine karşı isyan eden denizci Carausius'un Diocletianus ve Maximianus adına sikke bastırıldığı belirtilmektedir.⁸

Diocletianus, Maximianus'un savaşlarda gösterdiği başarılar üzerine bu yakın dostunu ortak imparator ilan etti. İmparatorluğun doğusunun yönetimini kendisi alırken batının yönetimini ise Maximianus'a bıraktı (286). Böylece ikili (*Diarkhi*) yönetime geçilmiş oldu. Diocletianus, Nikomedia'da otururken, Maximianus ise Mediolanum (Milano)'da oturmaktaydı.⁹

Bundan sonra imparatorluğun sınırlarındaki tehlikeler ile daha sıkı mücadeleye edilmesi gerekiyordu. Bunun için yeni tedbirler alınması kaçınılmazdı.

Bu tedbirler çerçevesinde Constantius, batıda Galerius ise doğuda Caesar tayin edildi. Diocletianus, her iki Caesar'ı kendine bağlamak için eşlerinden boşanıp hükümdar ailesine mensup prenseslerle evlenmelerini istedi. Constantius, Maximianus'un üvey kızı *Theodora* ile, Galerius ise Diocletianus'un kızı *Valeria* ile evlendi. Böylece 1 Mart 293'te dörtlü (*Tetrarkhi*) yönetimin temeli atılmış oldu. Augustus Diocletianus; Mısır, Libya, Arabia ve Bithynia'yı kendi yönetimine alırken Illyricum ve Asia'nın batı kısmını kendi caesrı Galerius'un yönetimini; diğer Augustus Maximianus'a Roma, İtalya, Sicilya ve Afrika'nın yönetimini; Maximianus'un caesrı Constantius'a ise Gallia ve Britanya'nın yönetimini bıraktı.¹⁰

Bundan 12 yıl sonra ise Maximianus ve Diocletianus, Diocletianus'un isteği üzerine 305 yılında birlikte imparatorluktan çekildiler.

Maximianus, Temmuz 310 yılında Marsilya'da ölmüştür. Bir iddiaya göre intihar ettiği söylenmektedir.¹¹

8. Oktay Akşit, *Roma İmparatorluk Tarihi*, İÜEF Yayınları, 1.baskı, İstanbul 1985, s. 494, 495.

9. Tim Cornell / John Matthews, (çev. Şadan Karadeniz), *Roma Dünyası*, İletişim Yayınları, 1. baskı, İstanbul 1988, c. 5, s. 170-171; Oktay Akşit, age., s. 493, 500, 512; Anadolu Uygarlıkları, Görsel Yayınları, İstanbul 1982, c. 2, s. 396, 399.

10. Oktay Akşit, age., s. 495, 496.

11. Edward Gibbon, (çev. Asım Baltacıgil), *Roma İmparatorluğu'nun Gerileyişi ve Çöküş Tarihi*, 1. baskı, İstanbul 1987, c. 1, s. 429, 430.

I. JUSTINIANUS

Resim 3: I. Justinianus Dönemine ait bakır sikke (527 / 565).

Envanter no: 47 / 2018

Basım yılı: 527-538

AE (Bakır); Ağırlık: 16,35g; **Çap:** 32mm;

Ön yüz: Büst sağa, diademli,* zırlı ve paludamentumlu.*

Ön yüzdeki Yazı: DNIVSTINI ANVSPPAVAG

Arka yüz: M'nin üst tarafında haç, sol boşlukta yıldız, sağ boşlukta uzun haç, Offici-
nia A?,

Kesim: CON (Constantinopolis).

Justinianus, 1 Ağustos 527-14 Kasım 565 tarihleri arasında Doğu Roma İmparatorluğu yapmıştır. Ana dil olarak Latinceyi konuşan son Doğu Roma

İmparatorudur. Doğu Roma'nın önemli imparatorlarından sayılmakta ve "Büyük" lakabıyla anılmaktadır. Batı Roma'yı, Doğu ile birleştirmek için büyük gayret sarf etmiştir. Ayrıca, Antik Roma İmparatorluğu'nun restorasyonunu ile de çalışmalar yapmış netice itibarıyla de kısmen başarılı olmuştur. Yapmış olduğu çalışmalarda ve almış olduğu kararlarda eşi Theodora'nın çok etkili olduğu da belirtilmektedir.

Justinianus, imparatorluğun imarı ile önemli çalışmalar yapmıştır. Yollar, içme suları, sulama işleri, su kanalları, sarnıç yapımı, akarsuların akışının düzenlenmesi, şehirlerin planlanması, yeni şehirlerin kurulması, harap olan şehirlerin yeniden imarı, muhteşem anıtların yapılması gibi hizmetler bunlardan bazılarıdır.¹² Yapılan anıt eserlerin başında ise 532 yılında başlanıp 537 yılında tamamlanan Ayasofya Kilisesi gelmektedir. 25 Aralık 537 günü Justinianus bu kiliseyi ilk ziyaretleri sırasında heyecanlanıp Kudüs'teki Süleyman Tapınağı'nı kastederek, "Seni yendim, Süleyman!" diyerek haykırmıştır.¹³ Kilisenin içerisi o kadar kusursuz dizayn edilmiş ki, dua etmek için içine girenler, insan sanatının değil Tanrı'nın hikmetinin bir eseri olduğu nazarı ile bakarlarmış.¹⁴

12. Aguste Bailly, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, Noktakitap, 1. baskı, İstanbul 2006, s. 61,62.

13. Paul Lemerle, *Bizans Tarihi*, İletişim Yayınları, 4. baskı, İstanbul 2008, s. 68.

14. Aguste Bailly, *age.*, s. 69.

Doğu Roma (Bizans) yaşantısında dinin önemli bir yeri vardı. Doğu Kilisesi'nin en yüksek başkanı imparatordu. Justinianus'un kendisi her ne kadar Ruhani İmparator olmasa da Kilise'nin aldığı kararlar üzerinde kesin söz sahibiydi. Din adamlarının tayininde ve azlinde kendine mutlak bir yetki tanıyordu. Toplantıya çağırdığı konsillerin aldığı kararlar kendi arzusu doğrultusunda olunca şeriate uygun sayılıyor, kendisini tatmin etmeyenleri ise reddetmekten çekinmiyordu. "Vücutta gözün insanı yürütmek ve yönlendirmek üzere yaratılmış olması gibi, imparatorun da dünyayı idare etmesinin Tanrı tarafından kaderine yazıldığını, imparatorun yalnız Tanrı'ya muhtaç olduğunu, Tanrı'yla onun arasında aracı bulunmadığını" yaymakta tereddüt etmiyordu. Bu, papaimparatorluk (*Cezaropapisme*) adı ile anılan doktrinin en kuvvetli, en kesin ifadesidir."¹⁵

Justinianus, tahta çıkışından itibaren din konusunda Hristiyanlığa aykırı inanç sahiplerine şiddet kullanmıştır. Şeriate aykırı inanç sahiplerinin kamu hizmetinde çalışmaları ve serbest mesleğe girmeleri imkânsızdı. Bunlar haklarından mahrum edilmiş, malları ellerinden alınmış ve ibadethaneleri kapatılmıştır. Bütün Yahudiler, putperestler ve diğer inanç sahipleri baskı altına alındılar. Hatta hayatta kalmaları onlar için bir bağıştı. Yapmış olduğu bir başka uygulama da, 529 yılında putperestlerin son barınağı olan *Atina Felsefe Okulunu* kapatması oldu.

Justinianus'un bir başka girişimi de hukuk alanında yaptığı yeniliklerdir. Daha önceki belirsiz hukuk kuralları bazı sorunlara yol açıyordu. Justinianus, Roma hukukunu standart hâle getirmek için 528 yılında bir komite topladı. Komitenin başında tanınmış bir yargıç olan *Tribonianos* vardı. On dört ayda önceki kanunlar gözden geçirilerek gereksiz hükümler ayıklandı ve sadeleştirilmeler yapıldı. Böylece uyulması mecburi olan hukuk belgesi *Codex Justinianus* meydana getirildi.¹⁶

Hukukçular görevlerine devam ederek üç yıl süreyle *Jus Anlicum*'u incelediler. *Digeste* ve *Pandectes* adlı dergilerin kaleme alınmasıyla çalışmalar son buldu. Ayrıca Justinianus, hukuk öğrencileri için de *Institutes* adında bir medeni hukuk kitabı meydana getirdi. Sonuç olarak Roma Hukuku'nun temel kaynağını oluşturan dört bölümlük *Corpus Iuris Civilis* adlı eser meydana getirildi ve bu eser çağlar boyunca Roma Hukuku'nun korunmasını sağladı.¹⁷

15. age., s. 64, 65; Charles Diehl, *Bizans İmparatorluğunun Tarihi*, (çev. A. Göke Bozkurt, İlgı Yayınları, 1.baskı, İstanbul 2006, s. 33, 34.

16. Timothy E. Gregory, *Bizans Tarihi*, Yapı kredi Yayınları, 1.baskı, İstanbul 2008, s.130,131.

17. Aguste Bailly, age., s. 61, 65.

Justinianus Dönemi'nde (539), follis'in* solidus'a* olan karşılığı azaldı. Daha önceki dönemde 1 solidus, 210 follis'e eşitken, yapılan düzenleme ile 1solidus 180 follis oldu. Bu düzenlemede follis'in değerinin arttığı görülmektedir. Bir değişiklik de bakır sikkelerde yapıldı. Bu değişiklikle imparatorların iktidar yılları bakır sikkeler üzerinde gösterilmeye başlandı.

MAURICIUS TIBERIUS

Resim 4: Mauricius Dönemi'ne ait bakır sikke (582/602).

Envanter no: 48 / 2018

AE (Bakır); Ağırlık: 12.10g, **Çap:** 31 mm.

Basım yılı: 585-586; **Ağırlığı:** 12.10g; **Officina:*** A; **Tarih:** II II

Ön yüz: Büst cepheden, taçlı, tacın tepesinde haç var, zırlıklı, kalkanlı, sağ elinde haçlı globus* tutuyor.

Ön yüzdeki yazı: ONmAVR CPPAVI

Arka yüz: M'nin solunda ANNO, üstte haç, sağda tarih, kesimde CON,

Başarılı bir komutan olan Mauricius, 582 yılında *Caesar* unvanını aldı. İmparator Tiberios'un ölümünden sonra da imparator oldu.

Kendisine yardımcı olacak bürokrat ve askerleri seçerken çok dikkatli davranmanın yanında İustinianos zamanından bu yana devletle özdeşleşen merkezileştirme yönetim biçimini tersine çevirmeye çalışıyordu. Ayrıca, I. Theodosios'tan sonra savaşa katılan ilk imparator olması, ülkesinin güvenliğinin sağlanmasına verdiği önemi göstermektedir.¹⁸

Daha önceki yönetimlerin aksine asker ve sivil otoriteyi aynı çatı altında toplayarak "eksarkh"lık* sistemini kurdu. Bu sistem, daha sonra oluşturulacak olan "thema"* sisteminin oluşturulmasında da önemli rol oynadı.¹⁹ Mauricius Dönemi'nde ülkesindeki karışıklıklar oldukça artmıştı. 568 yılında Germen kökenli Lombardlar, Kuzey İtalya'da göründüler ve İtalya'da çok yerleri ele geçirdiler. Başarılı bir din adamı olan Papa Gregorios, büyük bir çaba göstererek Roma'yı korudu ve Lombardların Roma'ya girmelerine

18. Timothy E. Gregory, *Bizans Tarihi* (çev. Esra Ermert), Yapı Kredi Yayınları, 1. baskı, İstanbul 2008, s. 151,155.

19. age. s. 152.

engel oldu.²⁰ Mauricius, Sasanilerle yaptığı savaşlarda genellikle başarı sağladı. 591 yılında ülkesinin lehine Sasanilerle bir anlaşma imzaladı. Bu anlaşma gereği Ermenistan'ın büyük bir bölümünü ülkesine kattı. Ancak ülkesinin her yerinde karışıklıklar çıkmaya devam ediyordu. VII. yüzyılda Kuzey Afrika'da çıkan Arap istilalarını kontrol altına almak oldukça zordu.²¹

597 yılında Konstantinopolis'ten Doğu'nun yönetimini büyük oğlu Theodosius'a, Roma'dan Batı'nın yönetimini de küçük oğlu Tiberios'a bıraktı. Böylece *Tetrašî** yönetim sistemini benimsemişti.²²

Balkanlarda, Avarların saldırılarına son vermek amacıyla 602 yılının kışında ordularına Tuna'yı geçme emri verince orduda isyan çıktı. Bu isyana önderlik eden Fokas, Mauricius ve oğullarını öldürttü ve senatonun isteği ile kendisi imparator oldu (602).²³

Mauricius'un, en kayda değer özelliği ise eser yazan birkaç imparator-dan biri olmasıdır. Askeri operasyonlar için rehber olabilecek ve savaş stratejilerini anlatan *Strategikon* adlı birde eseri vardır. Adı geçen eserde paralı askerlik sisteminin kaldırılması ve yerine köylülerden oluşan bir ordu kurulması önerilmekte ve *Türkler, Avarlar, Slavlar, Franklar ve Lombardlar* hakkında detaylı bilgiler verilmektedir.²⁴

THEOPHILOS

Resim 5: Theophilus Dönemi'ne ait bakır sikke (829 / 842).

Envanter No: 49 / 2018

AE (Bakır); Ağırlık: 6g; Çap: 29 mm

Ön yüz: EΘFIL BASIL

İmparator yarım figür olarak tavr etilmiş. Sakallı, başında tufa,* içi nokta bezemeli, loros* giyimli, sağ elinde labarum,* içi haç bezemeli, sol elinde haçlı globus* tutuyor.

Arka yüz: Dört satır hâlinde ΘEO / FLEAVÇ / OVSTESV / NICAS

20. Aguste Baily, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, (çev. Haluk Şaman), Noktakitap, 1. baskı İstanbul 2006, s. 76.

21. George Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, (çev. Fikret İşoltan), TTK Yayınları, 3. baskı, Ankara 1991, s. 73,74.

22. Timothy E. Gregory, age., s. 154.

23. age., s. 154,155; Aguste Baily, s. 76,78;

24. Timothy E. Gregory, age., s. 152.

II. Mikhael'in ölümünden sonra Theophilos 829 yılında imparator oldu. İoannes Grammatikos'tan ders alan İmparator, bilgili ve kültürlü bir liderdi. Ancak, dönemi askerî açıdan çok olumsuz olaylarla karşı karşıya kaldı. Doğuda bazı başarılar elde etmesine rağmen yaptığı savaşlar hep yenilgiyle sonuçlandı. 831 yılında Palermo, 841 yılından itibaren Sicilya'nın batısı Arapların eline geçti. Bu yenilgilerin ardından Theophilos, Alman İmparatoru Ludwig'ten ve Endülüs Emevi Halifesi II. Abdurrahman'dan yardım istedi.²⁵

Theophilos, bütün zorluklara rağmen Constantinopolis'in yıpranan surlarını onardı ve üç yeni *Thema* kurdu. Ayrıca, İmparatorluğun duğu sınırında "Kleisurai" (*dağ geçidi*) adında üç yeni savunma bölgesi oluşturdu.

Theophilos Dönemi, *İkonakırcılık** politikasının yeniden canlandığı son dönem oldu. Özellikle rahiplere yapılan zulümler tekrar başladı.

Theophilos, bilime büyük önem veren bir imparatordu. Mekanikten iletişime, edebiyattan teolojiye kadar pek çok konuda bilgi sahibi olan Leon'u halka hizmet vermesi için büyük kiliselerin birinde görevlendirmişti. Bazen sokaklara çıkar, halkın dertlerini dinlerdi. Adaletsiz davranan yöneticilere asla müsamahakâr davranmaz haklarında gereken işlemleri yapmaktan çekinmezdi. Romantik bir kişiliğe sahip olan Theophilos, Arap kültürüne hayranlık duyuyordu. Mimari konularda bilgi edinmek için Bağdat'a elçiler bile göndermişti.²⁶

842 yılı başlarında dizanteriye yakalanarak öldü.²⁷

X. CONSTANTINUS

İsaakios Komnenos 1059 yılında görevinden ayrılıp manastırda inzivaya çekilince Kilisenin liderleri ve sivil aristokratlar ittifakla X. Constantinus Dukas'ı (1059-1067) imparator ilan ettiler.

X. Constantinus, farklı cephelelerdeki Bizans düşmanlarının güçlendiği bir anda askerlere karşı tepkili bir politika izledi. Memurlar, siviller ve burjuva sınıfı yönetimde daha etkili oldu. Senato, yüksek dereceli memurların istilasına uğradı ve askerlerin sayısı azaltıldı.²⁸ Böyle bir ortamda Batıda Robert Guiscard komutasında Normanlar Güney İtalya'daki Bizans topraklarına akınlar düzenlerken, Balkanlardaki topraklar ise farklı Türk gruplarının

25. Timothy E. Gregory, age., s. 204-206.

26. Timothy E. Gregory, age., s. 207.

27. Oğuz Tekin, *Bizans Sikkeleri*, Yapı Kredi Yayınları, 1. baskı, İstanbul 1999, s. 67.

28. Aguste Baily, age., s. 192,193.

Resim 6: X Constantinus Dönemi'ne ait bakır sikke (1059 / 1067).

Envanter no: 50 / 2018

AE (Bakır); Ağırlık: 7.8g; Çap: 28mm

Ön yüz: İsa, kare souppedion* üstünde ayakta duruyor, sakallı, başında haçlı nimbus,* nimbusun her bir kolunda nokta, tunik* ve himation* giyimli. Sağ eli ile pelerinini, sol elinde kitap tutuyor. Sağ ve sol boşlukta IC / XC

Arka yüz: Sağda ΚΩΝΤΑΚ, solda ΕΥΔΚΑΥΤΟ. Solda Eudokia ayakta cepheden, pendilialı taç giymiş, loroslu, aralarında labarum* tutuyorlar, ortasında haç var. Labarum üç basamaklı kaide üstünde. Her ikisi de bir ellerini göğsüne götürmüştü.

tehdidi altındaydı. Ancak asıl büyük tehlike ise İran'ı, Irak'ı alan ve Mısır'daki Fatımi Devleti'ne son veren Selçuklu Türkleriydi. Sultan Alpaslan komutasındaki Selçuklu Türkleri 1067 yılında Anadolu'ya girerek Kayseri'ye kadar ilerlediler. Devletin bu sıkıntılı anında da X. Constantinus öldü (Mayıs 1067).²⁹

SÖZLÜK

Chlamys: Yarım daire şeklinde kumaştan kesilmiş parçalar.

Dekanummium: 498 yılında tedavüle sokulan 10 nummiae değerinde bakır sikke.

Diadem: Genellikle Roma imparatorlarının başlarına taktıkları bir eims taç veya çelenge verilen isim. Sade olduğu gibi kıymetli taşlarla da süslenirdi. Bizanslılar Döneminde de kullanılmıştır.

Eksarkh: Kuzey Afrika ve İtalya'daki Bizans illeri.

Follis: Bakır sikke. Çok yaygın olarak kullanılan bu sikkenin değeri 40 nummiae idi. "M" harfi ile gösterilirdi.

Genius (Genivs): Latince ruh, deha, yetenek, varlık, yaşamın esas anlamına gelmektedir. Patera, bereket boynuzu tutan erkek olarak tanımlanır. IV.yy. öncesinde bazen Serapis (Mısır tanrısı. İlk kez I.Ptolemaios tarafından Greklerin ve Mısırluların ortak tanrıları olarak ortaya konmuştur.) başı tutar şekilde tanımlanmıştır. İnsanların doğarken, onlarla birlikte doğduklarına inanılan tanrılaştırılmış bilinç. (Ahmet Semih Tulay; Genel nümizmatik Sözlüğü, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 1. baskı, İstanbul 2001, s. 88)

Globus: Yer küre, dünya yuvarlağı.

Herakles (Hercules): Latince Hercules diye adlandırılır. Zeus ile Alkemene' nin oğlu olup yarı tanrı kahramandır; asıl adı ise Alkidas'tır. Sikkeler üzerinde Conservator, Defensor,

29. George Ostrogorsky, age., s. 316, 318; Timothy E. Gregory, age., s. 248; Oğuz Tekin, age., s. 78

Victor vb. unvanlarla tanımlanır. Smyrna (*İzmir*) ve Erythrai (*İzmir, Çeşme, Alaçatı, Ildırı köyü yöresi. İlk sikke basan kentler arasında yer almaktadır.*) sikkelerinde sıkça görülmektedir. Sikkeler üzerinde İS, I. yüzyıldan itibaren Büyük Constantinus'a kadar kullanılmıştır. Sikkelerin arka yüzünde eli sopalı ve omzunda aslan postu bulunan figür yer almaktadır. (A. Selim Tulay, *Genel Nümitmatik Sözlüğü*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, I. baskı, İstanbul 2001, s. 78, 97)

Himation: Bir tür pelerin.

İkonakırcılık (İkonaklazm) : 726-786 ve 815-843 yılları arasında cereyan eden dinsel resimlerin ve diğer kutsal imge veya anıtların politik sebeplerle imhasına ilişkin resmî hareket. 717-741 yılları arasında hüküm sürmüş olan İmparator III. Leon (Isaurian) İsa, Meryem ve azizlere ait ikonaların kullanımını yasaklamış ve 730 yılında tüm bu dinsel tasvirlerin yok edilmesini emretmiştir.

Labarum: Üzerinde İsa'nın adını simgeleyen monogramın işlendiği sancak.

Loros: Üzeri süslü konsül elbisesi.

Nimbus: Hristiyanlıkta başa takılan kutsallığı sembolize eden daire.

Nummia: Bakır sikke. Follisin 1/40'ına eşittir.

Officina: Sikke atölyesine verilen isim.

Paludamen: Bizans İmparatorluğunda komutanların askeri üniformaları üzerine giydikleri bir cins pelerin, manto.

Pandilia: Bir ucu taca veya baş bandına bağlı, kulak hizasından aşağıya sarkan kolye.

Patera: Kutsal günlerde şarap içmeye veya libasyon (tütsü) yapmaya yarayan ayaksız ve yok denecek kadar küçük ayaklı kap. (age. s. 158)

Pentanummia: 512 yılında tedavüle sokulan ve ağırlığı 2.3 gram olan 5 nummi değerinde bakır/bronz sikke.

Solidus: I. Constantinus zamanında MS, 312 yılından itibaren 4. 54 g. Ağırlığında basılan altın sikkelere verilen ad.

Souppedion: Genellikle İsa'nın veya İmparator'un ayakları altına konan alçak ayaklık ya da yastık.

Tetrarşi: Romalıların İS, 3. yüzyıl sonlarında devleti daha kolay idare edebilmek için uyguladıkları sistemin ismidir. Bu sisteme göre imparatorluk idarî açıdan iki kısma ayrılıyor ve her birinde iki augustus hâkim oluyordu.

Thema: Thema kelimesi kolordu mânâsına gelmektedir. Sonradan askeri bölgelere ad olarak kullanılmıştır. (George Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, s. 90)

Tunik: Roma ve Bizanslıların giydiği bir cin kısa elbise.

KAYNAKÇA

Akşit, Oktay; *Roma İmparatorluk Tarihi*, İÜEF Yayınları, 1. baskı, İstanbul 1985.

Bailly, Aguste; *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, (çev. Haluk Şaman), Noktakitap, 1. baskı, İstanbul 2006.

Baydur, Nezahat; *Roma Sikkeleri*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 1. baskı, İstanbul 1998.

Diehl, Charles; *Bizans İmparatorluğunun Tarihi*, (çev. A. Göke Bozkurt), İlgı Yayınları, 1. baskı, İstanbul 2006

Gibbon, Edward; *Roma İmparatorluğu'nun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi*, (çev. Asım Baltacıgil), Bilim Felsefe ve Sanat Yayınları 1. baskı, İstanbul 1987

Gregory, Timothy E.; *Bizans Tarihi*, (çev. Esra Ermert), Yapı Kredi Yayınları, 1. baskı, İstanbul 2008.

Harl, Kenneth W. ; *Bizans (MS, 498-1282)*, (çev. Burçak Delikan), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 1. baskı, İstanbul 2002.

- _____, *Roma (MS, 238-498)*, (çev. Burçak Delikan), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 1. baskı, İstanbul 2002.
- Lemerle, Paul; *Bizans Tarihi*, (çev. Galip Üstün), İletişim Yayınları, 4. baskı, İstanbul 2008.
- Ostrogorsk, Ostrogorsk; *Bizans Devleti Tarihi*, (çev. Fikret Işıltan), Türk Tarih Kurumu Yayınları, 3. baskı, İstanbul 1991.
- Tekin, Oğuz; *Bizans Sikkeleri*, Yapı Kredi Yayınları, 1. baskı, İstanbul 1999.
- _____, *Grek ve Roma Sikkeleri*, Yapı Kredi Yayınları, 1. baskı, İstanbul 1994.
- Tulay, Ahmet Semih; *Genel Nüvizmatik Sözlüğü*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 1. baskı, İstanbul 2001.